

KLÁRA TRSKOVÁ / 18. 8. 2020

Rok 1936: továrníci, chůvy a rozmazlené děti

Na Youtube kanálu Česká filmová klasika jsou volně ke zhlédnutí tři meziválečné filmy, které měly premiéru v roce 1936: *Světlo jeho očí* (r. Václav Kubásek), *Komediantská princezna* (r. Miroslav Cikán) a snímek *Divoch* (r. Jan Sviták). V těchto zvukových filmech nalezneme podobné typy postav, kterými jsou bohatí továrníci, jejich děti a služebnictvo. Dynamika soužití mezi pány domu a jejich zaměstnanci pak vytváří na ploše filmů prostor pro milostné zápletky i odlehčený situační humor.

Postavy továrníků jsou ve snímcích zobrazeny jako bohatí muži, od kterých se očekává, že kalkulem a sňatky s majetnými ženami znásobí své bohatství (případně jen utuží obchodní styky výhodným provdáním dítěte). Zároveň se ale dostávají i do situací, které je polidšťují: v případě *Divocha* se může majitel vinic Ferdinand Karas na dovolené pobavit a opíjet dobrým vínem. V *Komediantské princezně* si jinak zaneprázdněný továrník Dvorský zahraje doma se synem na školu. Ve filmu *Světlo jeho očí* rodinné záležitosti pro jednou obměkčí ředitele železáren, který potom před koncem pracovní doby odjíždí z fabriky za synem do nemocnice.

Továrníci se také staví různě k akutnímu problému doby, kterým byla ve třicátých letech nezaměstnanost.^[1] Ve *Světle jeho očí* má ředitel železáren následující den „vysadit dvě stě lidí z práce“, tedy jinými slovy propustit dvě stě dělníků. Situaci ale komentuje slovy, že „fabrika to vydrží“. Průmyslník ze snímku *Komediantská princezna* se cítí za své dělníky zodpovědný, a aby nemusel propouštět, snaží výrobu v továrně udržet a skoupit další kaolinové pozemky. V posledním komediálním filmu *Divoch* se na problém nezaměstnanosti neupozorňuje.

Vysoce postavení a respektovaní majitelé a ředitelé továren vychovávají své děti sami, protože jejich manželky ve všech třech filmech absentují. Díky tomu, že se otcové

věnují především chodu svých podniků, vyrůstají jejich děti v palácových domech ve společnosti služebnictva. Dětem bohatých průmyslníků jsou zde povoleny různé výstřelky a arogantní chování, které chůvy a majordomové musí přecházet nanejvýš nesouhlasným mručením.

Mužské postavy správců a majordomů nemají nevychované děti svých nadřízených příliš v lásce. Ženské postavy, které ve filmy vystupují v rolích chův, ošetřovatelek či kuchařek, jsou k ratolestem svých chlebodárců shovívavější než jejich mužští kolegové. Ve všech třech snímcích nakonec chování dětí změní to, že se do užšího rodinného kruhu dostane nová postava z nižší společenské vrstvy.

Ve filmu *Divoch* můžeme sledovat nekonvenční chování bohaté dcery pražského průmyslníka. Mladá dívka Vlasta Karasová může nosit pánské oblečení, rozbíjet vzteky nádobí, lézt na střechu a řídit auta i lodě. Její chůva ji vždy brání před stížnostmi správce a ostatních obyvatel v okolí přímořské vily v Dubrovniku. Vlasta se zamiluje do svého sluhy a řidiče Mirka, protože ten kromě servírování čaje zvládá hrát tenis a překládat obchodní dopisy z angličtiny. Z domácího tisku se potom Vlasta dozví, že u nich Mirko pracoval pouze jako sluha v přestrojení. Uzavřel v Praze jistou sázku a ve skutečnosti se jedná o vzdělaného a movitého továrníka.

Ačkoliv se příběh odehrává v Dalmácii, všichni hosté a zaměstnanci továrníkovy dubrovnické vily jsou Češi. Pokud Vlasta potká na silnici cizího kolemjdoucího, automaticky ho pozdraví česky. Místní obyvatelé dnešního Chorvatska se ve filmu objevují jako mlčenliví statisté, kteří zde figurují jen k dokreslení života továrníkovy rodiny v cizokrajném prostředí. Když například skupina Dalmatinců v tradičních krojích a pokrývkách hlavy čeká před vilou na odškodnění za Vlastiny lumpárny, během rozhovoru se správcem všichni jen souhlasně přikyvují. V závěru zase Dalmatinci vystupují v roli hudebníků a tanečníků na slavnosti, kde opět tvoří pouze folklorní kulisu příběhu – nemluví a nadšeně tleskají, když továrníkova dcera tančí v kole.

Ve snímku *Komediantská princezna* stojí majitel továrny před volbou, zda se oženit s jednou ze dvou majitelek kaolinových ložisek, či s chudou herečkou loutkového divadla. Když továrníkův malý synek nevybíravě mluví s dospělými nebo uřezává nohy svému houpacímu koni, díky jeho nízkému věku a společenskému statusu působí jeho chování jen jako rozpustilost.

Poté, co továrník zaplatí svému synovi vystoupení kočovného loutkového divadla, si dítě velmi oblíbí herečku ztvárňující princeznu a vyžaduje její přítomnost v domě. Pod dívčíným vlivem se začíná dítě chovat o něco lépe a ovdovělý továrník se rozhodne herečku požádat o ruku. V průběhu večírku, na kterém jí chce továrník oslovit, musí dívka čelit posměšným urážkám ženy z vyšší společnosti. Vztah továrníka a herečky ale pokračuje majetkovým a třídním rozdílem navzdory.

Ve filmu *Světlo jeho očí* syn bohatého průmyslníka oslepne po večírku s přáteli z pražských uměleckých kruhů. Po ztrátě zraku se Frank pokusí o sebevraždu, a proto mu jeho otec najme společnici, která má vystupovat jako jeho ošetřovatelka. Jméno této dívky nepovažují továrník ani jeho syn za důležité, Frank ji posměšně pojmenuje Světlo – a od té doby proto ženu všichni oslovují jako Světlou. Dívka toleruje Frankovo arogantní zacházení a postupem času se do sebe zamilují. Pod vlivem ošetřovatelky se nakonec mění Frankův charakter a „napravený“ syn po znovunabytí zraku svědomitě pracuje v železárnách svého otce.

Ženy ve filmech *Komediantská princezna* a *Světlo jeho očí* upozadují své zájmy a obětavě pečují o druhé (bez ohledu na to, jak se s nimi ve vyšší společnosti zacházejí). Právě díky těmto charakterovým kvalitám se protagonistkám podaří provdat za bohaté muže se společenskou prestiží. Snímek *Divoch* se potom tomuto schématu vymyká, protože ústřední postavou je dobře situovaná dívka, která nemusí následovat dobové normy chování. Přesto je film konvenční v tom, že Vlastin sňatek s bytř vzdělaným, ale chudým sluhou by její otec nikdy neschválil. V momentě, kdy si totiž vztahu dvou mladých lidí všimne, chce sluhu na hodinu propustit.

Ivan Klimeš upozorňuje na fakt, že pro umělecký a řemeslný vzestup českého filmu bylo po nástupu zvuku „paradoxně důležitější dění uvnitř mainstreamu, a nikoliv mimo něj či na jeho okraji“.[2] Přestože se tedy v případě filmů *Divoch*, *Světlo jeho očí* a *Komediantská princezna* jedná o snímky z žánrové produkce adresované širokému diváckému publiku, mohou fungovat jako zajímavá sonda do prostředí rodin českých obchodníků a průmyslníků třicátých let.

Poznámky:

[1] Václav Kofroň, Filmohra s optimismem. In: Gernot Heiss, Ivan Klimeš (eds.). *Obrazy času. Český a rakouský film 30. let*, Praha: Národní filmový archiv 2003, s. 231.

[2] Ivan Klimeš. Po nástupu zvuku (1930–1945). In: Marta Sylvestrová (ed.). *Český filmový plakát 20. století*. Brno – Praha: Moravská galerie v Brně – Exlibris 2004, s. 81.